Πρότυπα και λεκτικές πράξεις ως μέρος της γραμματικής ανάλυσης: Η περίπτωση του *έλα* της αμφισβήτησης

Σοφία Μαρμαρίδου & Κική Νικηφορίδου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ABSTRACT

This article focuses on two topics that figure prominently in Tsohatzidis' work, namely prototypes and speech acts (Tsohatzidis 1990, 1994) and discusses their role in grammatical analysis. Drawing on earlier and more recent work on *έλα*-based dialogic constructions (Nikiforidou et al. 2014, Nikiforidou 2025), we argue that (a) the concept of prototype facilitates grammatical analysis in allowing for generalizations that systematically (but not necessarily) characterize dialogic constructions with *έλα* and (b) the speech acts performed by these dialogic constructions are conventionally associated with specific morpho-syntactic and prosodic features and are therefore part of the meaning and function of the respective constructions. Locating the argument in the theoretical framework of Construction Grammar (e.g. Fillmore et al. 1988, Goldberg 1995, 2006, Hoffmann & Trousdale 2013, Fried 2015, Fried & Nikiforidou 2025) we show how the concept of *construction*, as conventional pairing of meaning and form, naturally accommodates both the prototype effects in the formal and semantic-pragmatic features of these patterns and the conventional links between prosody and syntax, on the one hand, and the speech acts performed, on the other.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: γραμματική δομή, διαλογική δομή, λεκτικές πράξεις, προσλεκτική ισχύς, πρότυπο

1. Εισαγωγή

Το άρθρο αυτό εστιάζει σε δύο θέματα που απασχόλησαν το έργο του Τσοχατζίδη, το πρότυπο και τις λεκτικές πράξεις (Tsohatzidis 1990, 1994) και στον ρόλο τους στη γραμματική ανάλυση. Με δεδομένα από πρόσφατη και προγενέστερη έρευνα (Nikiforidou et al. 2014, Nikiforidou 2025) αναφορικά με τις δομές με το *έλα* και στο θεωρητικό πλαίσιο της Γραμματικής των Δομών (Construction Grammar, Fillmore et al. 1988, Goldberg 1995 και 2006, Hoffmann & Trousdale 2013, Fried 2015, Fried & Nikiforidou 2025), υποστηρίζουμε ότι α) η έννοια του προτύπου διευκολύνει τη γραμματική ανάλυση επιτρέποντας τη διατύπωση γενικεύσεων που χαρακτηρίζουν συστηματικά (αλλά όχι *απαραίτητα*) τις διαλογικές δομές με το *έλα* και β) οι λεκτικές πράξεις που επιτελούνται από τις διαλογικές αυτές δομές είναι συμβατικά συνδεδεμένες με συγκεκριμένα μορφοσυντακτικά και προσωδιακά χαρακτηριστικά και επομένως αποτελούν τμήμα της σημασίας και της λειτουργίας τους. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση, παραθέτουμε περιληπτικά στοιχεία για την έννοια του πρότυπου και την εφαρμογή του στη γραμματική ανάλυση, τις λεκτικές πράξεις και τη συμβατική τους σύνδεση με τη γλωσσική μορφή, και τέλος τα αξιώματα, παραδοχές και μεθοδολογία της Γραμματικής των Δομών που αφορούν τα δεδομένα στο άρθρο αυτό. Στόχος των ενοτήτων 1.1, 1.2 και 1.3 είναι να προσφέρουν ακριβώς ένα ελάχιστο υπόβαθρο για την κατανόηση της ανάλυσης που ακολουθεί.

1.1. Πρότυπα και γραμματική ανάλυση

Από την οπτική της φιλοσοφίας της γλώσσας, ο Τζοχατζίδης έχει έμμεσα αμφισβητήσει τη μεθοδολογική επάρκεια της θεωρίας των προτύπων σε μία αποτίμηση της προτυπικής ανάλυσης της λέξης *lie* των Coleman & Kay (1981) (βλ. Tsohatzidis 1990: 438-446). Συγχρόνως όμως επιμελείται ένα συλλογικό τόμο με τίτλο *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*, με αντικείμενο τη διερεύνηση των προτυπικών κατηγοριών λεξικής σημασίας, των προτυπικών κατηγοριών γραμματικών και συντακτικών δομών, όπως και μεθοδολογικών ζητημάτων που αναφύονται από φιλοσοφικούς, γνωσιακούς και ψυχολογικούς προβληματισμούς. Στόχος του τόμου αυτού είναι αφενός μεν να εμπλουτίσει την εμπειρική βάση της θεωρίας των προτύπων, αφετέρου δε να συμβάλει στην αποσαφήνιση της εννοιολογικής της βάσης. Το παρόν

άρθρο αποτελεί μια προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, στηρίζοντας εμπειρικά την προτυπική οργάνωση των δικτύων γραμματικών δομών, με βάση τα κριτήρια που θέτει η σχετική βιβλιογραφία, όπως με συντομία αναφέρονται παρακάτω.

Η θεωρία των προτύπων έχει την αφετηρία της στο χώρο της γνωσιακής ψυχολογίας, όπως εμφανίστηκε αρχικά στις μελέτες της Rosche και των συνεργατών της (βλ. Rosche 1973, 1978, Mervis & Rosche 1981 κ.ά.) και υιοθετήθηκε λίγο αργότερα από τη γνωσιακή γλωσσολογία (βλ. Lakoff 1987, Fillmore et al. 1988, Sweetser 1990, μεταξύ άλλων) και ειδικότερα από τη γνωσιακή σημασιολογία, εστιάζοντας στη σημασιολογική δομή των πολύσημων λέξεων. Πιο συγκεκριμένα η γλωσσική κατηγοριοποίηση υιοθέτησε αρχές που ισχύουν στις περισσότερες διαδικασίες της νόησης, μεταξύ αυτών και την αρχή της προτυπικότητας, σύμφωνα με την οποία τα στοιχεία ή μέλη μιας κατηγορίας αποδίδονται στην κατηγορία εφόσον εμφανίζουν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ομοιότητες με ένα συγκεκριμένο μέλος της κατηγορίας που θεωρείται το πρότυπο. Επομένως το προτυπικό μέλος της κατηγορίας συνιστά γνωσιακό σημείο αναφοράς (reference cognitive point) που αντιστοιχεί σε ένα βασικό επίπεδο (basic level) εμπειρίας και ανθρώπινης διεπίδρασης, ενώ οδηγεί σε ασυμμετρία μεταξύ των μελών της κατηγορίας. Για το λόγο αυτό, εξάλλου, έχει υποστηριχθεί ότι τα προτυπικά μέλη μιας κατηγορίας είναι αμεσότερα και ταχύτερα προσβάσιμα στους/στις ομιλητές/ομιλήτριες σε σχέση με τα περισσότερο περιφερειακά μέλη (βλ. Cruse 1990: 383). Με αυτή την έννοια, μερικά σημασιολογικά χαρακτηριστικά πλεονεκτούν έναντι άλλων, αφού είναι ιεραρχικά δομημένα ως προς τη σπουδαιότητά τους στην προτυπική κατηγορία (βλ. Lehrer 1990: 368). Από την αρχική εστίαση στη λεξική σημασία και την αναγνώριση μίας από τις σημασίες των πολύσημων λέξεων ως προτυπική η έρευνα περνά γρήγορα στην προτυπική οργάνωση πολυλειτουργικών γραμματικο-συντακτικών δομών. Ξεκινώντας με την ανάλυση του Lakoff (1987) για το δεικτικό *there*, που καταλήγει σε μία προτυπική δομή με πολλές άλλες δομές ως επεκτάσεις, του Langacker (1987, 1991), που προσεγγίζει προτυπικά πλήθος γραμματικών φαινομένων της αγγλικής, και της Brugman (1988) για τις γραμματικές δομές με το *have*, η προτυπική προσέγγιση αφορά πλέον παραγωγικά τη γραμματική ανάλυση.

Η εξέχουσα, γνωσιακά παγιωμένη, θέση του προτυπικού μέλους λεξικών ή γραμματικών κατηγοριών οφείλεται σε δύο τουλάχιστον παράγοντες σύμφωνα με τη βιβλιογραφία: τη *σημαντικότητα* (salience) και τη *συχνότητα εμφάνισης* (frequency). Αν και ο καθένας από αυτούς μπορεί να τροφοδοτεί τον άλλον αμφίδρομα, ισχύει εντούτοις ότι λειτουργούν και ανεξάρτητα. Στην ψυχολογική βιβλιογραφία η σημαντικότητα ορίζεται ως «η εκλαμβανόμενη ισχύς του ερεθίσματος (perceived strength of stimuli)» (Ellis 2006a, b, Diessel 2013) στην εκμάθηση της πρώτης και της δεύτερης γλώσσας. Για παράδειγμα, το γραμματικό, τρίτο ενικό μόρφημα *-s* της αγγλικής είναι χαμηλότερης σημαντικότητας στο συνεχή λόγο από το λεξικό *today* (αν και τα δύο δηλώνουν το παρόν) και επομένως προβλέψιμα είναι δυσκολότερο στην εκμάθηση για τους/τις ομιλητές/ομιλήτριες (αν και προφανώς συχνότερο) (Ellis 2012). Η συχνότητα εμφάνισης των λεξικών σημασιών (στην πολυσημία) ή των γραμματικών λειτουργιών (στην πολυλειτουργικότητα) είναι ο δεύτερος παράγοντας καθορισμού προτυπικότητας, αφού στην κανονική συνθήκη τα προτυπικά μέλη τείνουν να είναι συχνότερα. Η συχνότητα εμφάνισης συναρτάται με την παραγωγή εκφωνημάτων και δημιουργεί το πρότυπο της κατηγορίας (βλ. λ.χ. Winters 1990: 289-291). Είναι σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι ο ρόλος της συχνότητας αναβαθμίζεται ουσιαστικά την τελευταία εικοσιπενταετία, δεδομένου ότι η ανάπτυξη των σωμάτων κειμένων (βλ. Gries 2025 για μια επισκόπηση)

τροφοδοτεί πλέον συστηματικά τις αναλύσεις σε διάφορα θεωρητικά πλαίσια και προσφέρει αξιόπιστες μετρήσεις και στατιστικά συμπεράσματα για τη συχνότητα εμφάνισης.

1.2. Λεκτικές πράξεις και γραμματική ανάλυση

Άλλο κεντρικό θέμα στην εργογραφία του Τσοχατζίδη είναι η θεωρία των λεκτικών πράξεων τόσο από φιλοσοφική όσο και από γλωσσολογική οπτική. Ειδικότερα, τον έχει απασχολήσει ο συσχετισμός μεταξύ λεκτικών πράξεων και νοητικών καταστάσεων (mental states), όπως επίσης και ο ρόλος της γλωσσικής έκφρασης στην επιτέλεση πλάγιων λεκτικών πράξεων (π.χ. Tsohatzidis 1993, 1994). Τα θέματα αυτά εμφανίζονται συχνά στη μακρόχρονη εξέλιξη της θεωρίας των λεκτικών πράξεων, ιδιαίτερα αυτό της σχέσης της προσλεκτικής ισχύος και της πολιτισμικής και γλωσσικής σύμβασης, που θα μας απασχολήσει περισσότερο προκειμένου να αναδείξουμε τη συμβατική σύνδεση γλωσσικών χαρακτηριστικών των δομών του *έλα* με την προσλεκτική πράξη της αμφισβήτησης.

Το θέμα της συμβατικοποίησης της προσλεκτικής ισχύος και η σχέση του με τη γλωσσική μορφή έχει πράγματι απασχολήσει από νωρίς τη βιβλιογραφία, πριν ακόμα από την ανάπτυξη της Γραμματικής των Δομών (βλ. 1.3). Για παράδειγμα, μια πρόταση όπως *Him be a doctor!?*, με «αντικανονική» μορφολογία και σύνταξη (υποκείμενο σε αιτιατική και σκέτο απαρέμφατο) και ειδικό επιτονισμό, είναι μοναδικά συνδεδεμένη με την έκφραση της έντονης δυσπιστίας προς μία λογική πρόταση που έχει μόλις τεθεί (ρητά ή μη) (Akmajian 1984, Lambrecht 1990). Περιπτώσεις όπως αυτή στηρίζουν το γενικότερο συμπέρασμα ότι μια ευρεία (και ίσως απεριόριστη) γκάμα λεκτικών πράξεων μπορεί να είναι συμβατικά συνδεδεμένη με διάφορες γλωσσικές εκφράσεις και συντακτικά σχήματα (Kay 2004). Άλλο παράδειγμα από την αγγλική είναι τα μεταπροτασιακά ερωτηματικά τεμάχια (tag questions), μια υποκατηγορία των οποίων είναι αυτά που έχουν την ίδια πολικότητα, θετική ή αρνητική (same polarity tags), π.χ. *So John has washed dishes, has he? Lucy can play the viola, can she?* Αυτά τα τεμάχια εμφανίζονται σε προτάσεις που ο/η ομιλητής/ομιλήτρια δεν καταθέτει ως δικές του/της, αλλά τις παραθέτει για να ρωτήσει τον/την ακροατή/ακροάτρια αν είναι δικές του/της, και συνδέονται με την προσλεκτικότητα της συμφωνίας ή της εριστικότητας (McCawley 1988: 480): *Lucy can play the viola, can she? I didn't know that, So John has washed dishes, has he? Well, I know for a fact that he hasn't.* Στην ίδια κατεύθυνση είναι και παραδείγματα όπως *Sing away!* (*Talk away! Eat away!* κ.τ.λ.) που προϋποθέτουν ότι ο/η ακροατής/ακροάτρια επιθυμεί να πράξει αυτό που δηλώνεται από το ρήμα και ζητά την άδεια, ενώ η συμβατική προσλεκτική ισχύς είναι ακριβώς η παραχώρηση αυτής της άδειας εκ μέρους του ομιλητή (Kay 2004). Επίσης, παραδείγματα όπως *Βρε μπας και (Χ);* από την ελληνική, που συμβατικά εισάγουν μια «δεύτερη σκέψη» ή αναθεώρηση του/της ομιλητή/ομιλήτριας σε σχέση με ό,τι έχει ήδη συζητηθεί.

Σε όλα τα παραδείγματα της προηγούμενης παραγράφου η προσλεκτική ισχύς είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις αντίστοιχες μορφοσυντακτικά και λεξικά προσδιορισμένες, εκφράσεις. Υπάρχουν επιπλέον και περιπτώσεις όπου η ερμηνεία συνδέεται συμβατικά με απολύτως κανονικά και παραγωγικά σχήματα όπως η δήλωση ή η ερώτηση. Όπως π.χ. παρατηρεί ο Morgan (1978: 277-278), "it is more or less conventional to challenge the wisdom of a suggested course of action by questioning the mental health of the suggestor, by any appropriate linguistic means": e.g. *Are you crazy? Have you lost your mind? Are you out of your gourd?* – το ίδιο ισχύει και στην ελληνική και σε πολλές άλλες γλώσσες. Ο Morgan (1978) απορρίπτει την ανάλυση τέτοιων πλάγιων λεκτικών πράξεων ως

ιδιωματισμών[1] και αντ' αυτής προτείνει το διαχωρισμό μεταξύ γλωσσικής σύμβασης και σύμβασης «περί την γλώσσα», δηλ. σύμβασης που προκύπτει από τη χρήση της γλώσσας. Συγκεκριμένα, ισχυρίζεται ότι η σύμβαση της χρήσης βασίζεται στην κυριολεκτική σημασία ενός εκφωνήματος μεν, αλλά απαιτεί επιπλέον μια διακριτή σχέση μεταξύ του σκοπού μιας λεκτικής πράξης και των γλωσσικών μέσων που την επιτελούν. Για παράδειγμα, οι ομιλητές της γλώσσας γνωρίζουν ότι η έκφραση *can you VP?* έχει μια κυριολεκτική σημασία (ως σύμβαση της γλώσσας), όπως επίσης γνωρίζουν ότι η χρήση αυτής της έκφρασης είναι ο συνήθης τρόπος για να διατυπώσει ο ομιλητής μια αίτηση/παράκληση (ως σύμβαση «περί την γλώσσα»). Και οι δύο τύποι συμβάσεων είναι απαραίτητοι για την κατανόηση της πρόθεσης του ομιλητή που χρησιμοποιεί αυτή την έκφραση. Παράλληλα όμως σημειώνει ότι η κυριολεκτική σημασία της έκφρασης δεν φαίνεται να αποτελεί βάση για τον υπολογισμό ενός υπονοήματος κατά Grice (αν και κάτι τέτοιο δεν μπορεί να αποκλειστεί). Ο Morgan θεωρεί ότι σε αυτές τις περιπτώσεις η κυριολεκτική σημασία είναι λανθάνουσα μάλλον, παρά ενεργή, στην εξαγωγή ενός λογικού συμπεράσματος. Επομένως η διαδικασία εξαγωγής του συμπεράσματος, του υπονοήματος σε αυτή την περίπτωση, «διακόπτεται» (όπως το ηλεκτρικό ρεύμα, γι' αυτό και ο όρος «short-circuited implicature»), επειδή πλέον αποτελεί κοινό κτήμα μεταξύ των ομιλητών ότι η έκφραση αυτή χρησιμοποιείται για να επιτελεστεί μία παράκληση, και κατά κάποιο τρόπο «παρακάμπτεται» η διαδικασία δημιουργίας υπονοήματος.

Όπως όμως παρατηρεί ο Kay (2004: 695-696), η συμβατική σύνδεση σημασίας και μορφής σε τέτοιες περιπτώσεις δημιουργεί αναπόφευκτα γραμματική δομή (grammatical construction). Η δομή μπορεί να μείνει αποκλειστικά στο επίπεδο της ερμηνείας ως σύμβαση «περί την γλώσσα» (όπως στα παραδείγματα *Are you crazy? Have you lost your mind?*), χωρίς μορφοσυντακτικές ή λεξικές ιδιαιτερότητες. Ή μπορεί να γραμματικοποιηθεί με τη δική της «μορφοσυντακτική υπογραφή», όπως η δομή [*can you VP?*], που επιτρέπει το *please* σε προ-ρηματική θέση (κανονικό χαρακτηριστικό των ευθείων αλλά όχι των πλάγιων παρακλήσεων). Τα συμπεράσματα αυτά αφορούν, όπως θα δούμε, και τις δομές με το *έλα* που συζητάμε στις ενότητες 3 και 4.

1.3. Η γραμματική των δομών

Η θεωρία των γραμματικών δομών αναπτύχθηκε αρχικά από τον Fillmore (Fillmore et al. 1988, Kay & Fillmore 1999) με στόχο να καλύψει το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων, από τα πιο παραγωγικά έως τα πιο ιδιωματικά, χρησιμοποιώντας το ίδιο γνωστικό και μεθοδολογικό εργαλείο, τη γραμματική δομή. Όλες οι εκδοχές της θεωρίας, π.χ. Cognitive Construction Grammar (Goldberg 2006, 2019), Radical Construction Grammar (Croft 2001) και Sign-based Construction Grammar (Boas & Sag 2012), βασίζονται στην ιδέα ότι η μορφή είναι αδιαχώριστα και συμβατικά συνδεδεμένη με τη σημασία και την πραγματολογική λειτουργία και αυτή η σημειολογική (Σωσσυρική) βάση υποστηρίζει κάθε επαρκή, περιγραφικά και ερμηνευτικά, γλωσσική θεωρία (Fried 2015).

Η γραμματική δομή συναποτελείται επομένως από χαρακτηριστικά μορφής (φωνολογικά, μορφολογικά, συντακτικά) και χαρακτηριστικά σημασίας που μπορεί να κυμαίνονται από τη λεξική σημασία και τους σημασιολογικούς ρόλους έως πραγματολογικές και κειμενικές ιδιότητες. Στο πλαίσιο αυτό, η γραμματική κάθε γλώσσας απαρτίζεται από μια λίστα δομών, με διαφορετικό βαθμό πολυπλοκότητας και

[1] Η αντίρρησή του εστιάζει στο γεγονός ότι ένας ιδιωματισμός, όπως *kick the bucket* και *break a leg*, μεταξύ άλλων, σημαίνουν αντίστοιχα ότι κάποιος πέθανε ή εκφράζεται η ευχή για καλή τύχη *παρά* την κυριολεκτική σημασία των εκφράσεων αυτών. Ενώ η έκφραση *can you pass the salt* είναι παράκληση για το συγκεκριμένο είδος *επειδή* λαμβάνεται υπόψη η κυριολεκτική σημασία της πρότασης. Το ζήτημα αυτό συζητείται από τους Fillmore et al. (1988) στο πλαίσιο της κατηγοριοποίησης των ιδιωματισμών.

παραγωγικότητας, οργανωμένων σε δίκτυα με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά που κληροδοτούνται από τις πιο γενικές, παραγωγικές δομές στις πιο ιδιωματικές. Το ενδιαφέρον εστιάζεται πλέον στο σύνολο των γλωσσικών φαινομένων –η διάκριση κέντρου-περιφέρειας (core-periphery) που χαρακτηρίζει τα μετασχηματιστικά και μινιμαλιστικά ρεύματα εγκαταλείπεται ρητά– και ιδιωματικές δομές όπως *και του χρόνου!* αντιμετωπίζονται το ίδιο με πιο παραγωγικές, π.χ. *Έτσι κάνει/κάνουν το καλό παιδί/τα καλά παιδιά;* [*έτσι* $V_{οριστική}$ + NP;] ή *Πενήντα και* [$X_{ποσότητα}$ *και*], αλλά και με εντελώς ανοιχτές/παραγωγικές, π.χ. *Είναι άγιος άνθρωπος* [$V_{συνδετικό}$ κατηγόρημα]. Όλα τα παραπάνω σχήματα συνιστούν γραμματικές δομές, λιγότερο ή περισσότερο λεξικά και μορφοσυντακτικά προσδιορισμένες, και με την εκάστοτε σημασία σε απευθείας σύνδεση με το μορφοσυντακτικό και λεξικό σχήμα δεδομένου ότι η ερμηνεία τους δεν είναι εντελώς συνθετική.[2] Είναι προφανές ότι οι δομές που τοποθετούνται κάπου στο μέσο του συνεχούς (απόλυτα ιδιωματικό ←→ απόλυτα παραγωγικό) συνιστούν και σοβαρό θεωρητικό επιχείρημα υπέρ της Γραμματικής των Δομών, αφού αυτά ακριβώς είναι τα φαινόμενα που μένουν εκτός των θεωριών που αναγνωρίζουν μόνο παραγωγικούς κανόνες και λεξικό. Το κέντρο βάρους μετατοπίζεται λοιπόν (και) στις δομές αυτές με το σκεπτικό ότι η θεωρία που μπορεί να καλύψει και το κανονικό/παραγωγικό και το προσδιορισμένο/ιδιωματικό μέρος τους καλύπτει εύκολα και τις απολύτως παραγωγικές.

Σημαντικό για το παρόν άρθρο είναι ότι εξ ορισμού οι γραμματικές δομές αντιμετωπίζονται ως πρότυπα σχήματα (blueprints, Fried & Östman 2004, Fried 2015, Fried & Nikiforidou 2025), που μπορούν να επεκταθούν κάτω από συγκειμενικές και εκφραστικές πιέσεις, επιτρέποντας έτσι και τη γραμματική αλλαγή. Και όπως αναφέραμε και στο 1.1., σημαντικός παράγοντας στον καθορισμό του προτύπου –στη δική μας περίπτωση της πρότυπης μορφής, σημασίας και λειτουργίας των γραμματικών δομών με το *έλα*– είναι η *συχνότητα* συν-εμφάνισης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών (μορφοσύνταξης, επιτονισμού και σημασίας-λειτουργίας) που συναποτελούν τις αντίστοιχες γραμματικές δομές. Η συντριπτική πλειοψηφία των αναλύσεων στο πλαίσιο της Γραμματικής των Δομών βασίζεται επομένως στα σώματα κειμένων και στα στατιστικά συμπεράσματα που αυτά επιτρέπουν και αυτή η εμπειρική προσέγγιση υιοθετείται και στην παρούσα ανάλυση.

2. *Έλα*: Από τη δεικτική κίνηση στην έννοια της αμφισβήτησης

Όπως ήδη αναφέραμε, όλες οι υπό συζήτηση εκφράσεις περιλαμβάνουν το δεύτερο ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ρήματος *έρχομαι*, *έλα*. Η έγκλιση της προστακτικής συνδέεται πραγματολογικά και γνωσιακά με τη λεκτική πράξη της προσταγής και τους ρόλους του/της ομιλητή/ομιλήτριας, που δίνει την εντολή, και του/της ακροατή/ακροάτριας, που καλείται να την εκτελέσει. Ως προς αυτή την παράμετρο, η προστακτική επιτελεί μια διαλογική λειτουργία της γλώσσας. Επιπλέον, το ρήμα δηλώνει κίνηση προς τον/την ομιλητή/ομιλήτρια και επομένως αποτελεί δεικτικό στοιχείο της γλώσσας, ενώ παράλληλα εκφράζει υψηλό βαθμό εμπλοκής του/της στο γεγονός της κίνησης, αφού αφενός την προκαλεί και αφετέρου την κατευθύνει προς τον εαυτό του. Τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται στο παράδειγμα (1):

(1) *Έλα* στο γραφείο μου μόλις τελειώσεις τη δουλειά σου. (GkWaC 7299)

[2] Η δομή με το *έτσι* είναι συμβατικά συνδεδεμένη με το υπονόημα της διαφωνίας/αποδοκιμασίας, ενώ η σημασία της δομής με την ποσοτική έκφραση είναι τόσο συμβατικοποιημένη που ακόμα και μη ποσοτικές εκφράσεις στο περιβάλλον αυτό ερμηνεύονται ως εκφράσεις κλίμακας (π.χ. *Πατέρας και ήταν για τα παιδιά αυτά*).

Το *έλα*, εκτός από την παραπάνω συμβατική χρήση του, αποτελεί γραμματική δομή, προτυπική, όπως θα ισχυριστούμε, μέρος ενός δικτύου εκφράσεων, που περιλαμβάνει τις *έλα, έλα τώρα, έλα μωρέ,*[3]*έλα (μου) ντε* και *έλα που*, οι οποίες επιτελούν τη λεκτική πράξη της αμφισβήτησης του περιεχομένου ή/και της λεκτικής πράξης που επιτελεί ο προηγούμενος ομιλητής/ομιλήτρια. Θα υποστηρίξουμε ότι οι γραμματικές αυτές δομές παρουσιάζουν μορφοσυντακτικά, σημασιολογικά και πραγματολογικά χαρακτηριστικά, μερικά από τα οποία κληρονομούνται από την προτυπική δομή *έλα*, ενώ άλλα αναπτύσσονται σε συγκεκριμένα γλωσσικά περιβάλλοντα και διαφοροποιούν την κάθε δομή από τις υπόλοιπες. Προηγουμένως, αξίζει να σημειώσουμε ότι μεταξύ του δεικτικού, κυριολεκτικού *έλα* και των δομών της αμφισβήτησης παρεμβάλλονται «γεφυρωτικά» χρήσεις του με παρακινητική/αναγνωριστική σημασία. Όπως και σε άλλες γλώσσες, το *έλα* χαρακτηρίζεται από παραινετικές χρήσεις σε ορισμένα περιβάλλοντα, όπως στα (2)-(3) παρακάτω:

(2) Τι στα λέω τώρα αυτά; *Έλα*, πιες το φραπέ σου μη χάσουμε και το λεωφορείο. (GkWaC42686)

(3) Νέος δρόμος, ανεξερεύνητος, *έλα* να δούμε πού βγάζει … (GkWaC12129)

Δεδομένου ότι το συγκείμενο αποκλείει λίγο πολύ τη σημασία της (δεικτικής) κίνησης το *έλα* επιτελεί εδώ τη λεκτική πράξη της προτροπής. Επομένως, λειτουργεί σε αυτές τις περιπτώσεις ως μόριο παραίνεσης, η λειτουργία του οποίου υποστηρίζεται και επιτείνεται από την προστακτική ή την υποτακτική που ακολουθούν (π.χ. *πιες* ή *να δούμε*). Παράλληλα, εμπεριέχει υψηλό βαθμό υποκειμενικότητας, αφού εκφράζει την επιθυμία του/της ομιλητή/ομιλήτριας, σε αντίθεση με το κυριολεκτικό *έλα* που είναι προσανατολισμένο στον/στην ακροατή/ακροάτρια με τη μορφολογική ενσωμάτωσή του στο ρήμα. Μπορούμε, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι τα παραπάνω περιβάλλοντα, όπου η κυριολεκτική σημασία του ρήματος υποχωρεί, λειτουργούν μεταβατικά από την κυριολεκτική σημασία της κίνησης στην παραινετική σημασία, από τη ρηματική λειτουργία σε εκείνη του (προτρεπτικού) μορίου και από την δι-υποκειμενικότητα στην υποκειμενικότητα (βλ. Nikiforidou et al. 2014).

Σε αντίθεση με το παραινετικό *έλα*, το *έλα* στις τηλεφωνικές επαφές λειτουργεί ως στοιχείο αναγνώρισης του συνομιλητή και έναρξης της τηλεφωνικής συνομιλίας και είναι κατεξοχήν δι-υποκειμενικό, όπως στο παρακάτω παράδειγμα:

(4) – Πάρε μου στο τηλέφωνο τη γυναίκα μου….
– *Έλα* Νατάσσα! … θα πεταχτώ μέχρι την Τράπεζα … (GkWaC 1335a)

Όπως επισημαίνεται στο Παυλίδου (1995, βλ. επίσης Antonopoulou & Sifianou 2003), το *έλα* σε αυτές τις περιπτώσεις εξυπηρετεί τον στόχο της αναγνώρισης του καλούντος από τον καλούμενο, είναι εναρκτικό (αν και η χρήση του προϋποθέτει το ρόλο του ακροατή), δεν απαντά στον πληθυντικό της ευγένειας και συγχρόνως προϋποθέτει οικειότητα μεταξύ συνομιλητών. Η χρήση αυτή υποδηλώνει μια εξειδικευμένη λειτουργία του *έλα* ως συνδέσμου στον τηλεφωνικό ή τον εξ αποστάσεως λόγο (π.χ. σε blogs, chatrooms, ραδιόφωνο κ. ά.). Αν και τα περιβάλλοντα του παραινετικού και του εξ αποστάσεως *έλα* διαφέρουν μεταξύ τους, ωστόσο και οι δύο αυτές χρήσεις φωτίζουν τις μη ρηματικές χρήσεις και την πορεία της λέξης προς το επιφωνηματικό μόριο. Παράλληλα, παρόλο που διαφοροποιούνται από το επιφωνηματικό *έλα* της

[3] Λόγω έλλειψης χώρου, η γραμματική δομή *έλα μωρέ* δεν θα συζητηθεί στην παρούσα εργασία. Βλ. σχετική ανάλυση στο Nikiforidou et al. (2014).

αμφισβήτησης, δείχνουν ότι το τελευταίο δεν αποτελεί μια μεμονωμένη και αυθαίρετη κατηγορία, αλλά, όπως θα δείξουμε, έχει κοινά στοιχεία και με τις παραινετικές και με τις εξ αποστάσεως χρήσεις. Γενικότερα, οποιοδήποτε επιχείρημα υπέρ της πολυσημίας του *έλα* θα πρέπει να τοποθετήσει την έννοια της αμφισβήτησης σε μια ευρύτερη κατηγορία δομών, με μέλη της οποίας θα διαθέτει κάποια κοινά κίνητρα ή χαρακτηριστικά πλέον του μορφολογικού τύπου.

Θα εστιάσουμε τώρα στα χαρακτηριστικά του αμφισβητητικού *έλα*, όπως εμφανίζονται στο (5):

(5) – Νομίζω ότι τα ισοπεδώνεις όλα τώρα.
– *Έλα!* Και ο τελευταίος άνθρωπος σ' αυτή τη γη ξέρει τί γίνεται στα υπουργεία. (HNC 848851)

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την κυριολεκτική χρήση του *έλα* και κληροδοτούνται στην παραινετική και αναγνωριστική χρήση του, αλλά και στις υπό εξέταση δομές αμφισβήτησης, απορρέουν από τη σημασία της προστακτικής, και την προτασιακή δομή στην οποία συμμετέχει. Η προστακτική προτυπικά σηματοδοτεί τη διαλογικότητα, όπως ήδη αναφέρθηκε, ενώ σε συντακτικό επίπεδο η προστακτική εισάγει την πρόταση στην οποία συμμετέχει. Ωστόσο, υπάρχουν και στοιχεία του κυριολεκτικού *έλα* που δεν χαρακτηρίζουν τις παραινετικές, αναγνωριστικές και αμφισβητητικές χρήσεις. Ένα τέτοιο στοιχείο είναι η λεξική σημασία της δεικτικής κίνησης που εκφράζει το *έλα* στην κυριολεκτική του χρήση που, όπως ήδη αναφέραμε, δεν χαρακτηρίζει τις άλλες δομές. Άλλο στοιχείο διαφοροποίησης είναι η δυνατότητα άρνησης της προστακτικής του κυριολεκτικού *έλα* (π.χ. *μην έρθεις*), που δεν υπάρχει στις άλλες χρήσεις. Στην παραινετική χρήση ο ομιλητής εκδηλώνει την επιθυμία του να συμβεί κάτι και θα ήταν αντιφατικό να αρνηθεί την ίδια του την επιθυμία. Στην αναγνωριστική και αμφισβητητική χρήση η ρηματική σημασία έχει εξασθενήσει και επομένως η λέξη δεν εκφράζει μια λογική πρόταση που να επιδέχεται άρνηση. Η απουσία σημασιολογικού περιεχομένου από τον τύπο *έλα* σε αυτές τις περιπτώσεις σηματοδοτεί τη λειτουργία του ως μορίου αναγνώρισης και αμφισβήτησης αντίστοιχα.

Παρά τα στοιχεία που συνδέουν τις παραινετικές και αναγνωριστικές χρήσεις του *έλα* με την αμφισβητητική, πρέπει να επισημανθεί ότι η τελευταία χαρακτηρίζεται από πρόσθετες ιδιότητες που δεν απορρέουν από τις άλλες χρήσεις του, ούτε από κάποιες διαχρονικές και διαγλωσσικές τάσεις.[4] Επομένως, στις ενότητες που ακολουθούν θα εξετάσουμε το επιφωνηματικό, αμφισβητητικό *έλα*, αλλά και τις εκφράσεις *έλα τώρα* και *έλα ντε*, στις οποίες το *έλα* συνεμφανίζεται με τα συγκεκριμένα επιτατικά μόρια, ενώ στην *έλα που* ακολουθείται από ένα γραμματικό σύνδεσμο. Αρχικός στόχος είναι να επιβεβαιώσουμε την υπόθεση (βλ. Nikiforidou et al. 2014) ότι οι εκφράσεις αυτές λειτουργούν ως πολυλεκτικοί συνδυασμοί (ιδιωματισμοί)[5] ή, όπως υποστηρίζουμε, ως γραμματικές δομές (constructions) με σημασιολογικά/ πραγματολογικά χαρακτηριστικά που δεν προέρχονται από τα επιμέρους συστατικά τους και με συστηματικούς περιορισμούς στο εκφώνημα που προηγείται και στο υπόλοιπο συγκείμενο. Με βάση

[4] Μπορούμε για παράδειγμα να υποθέσουμε ότι η εμφάνιση του *έλα* της αμφισβήτησης και σε άλλες γλώσσες *(*βλ. *come on)* –αν και όχι σε όλες που εμφανίζουν τις κυριολεκτικές και παραινετικές χρήσεις– έχει μια σημασιολογική, μεταφορική βάση. Στην χρήση της αμφισβήτησης το *έλα* εκφράζει μια μεταφορική «πρόσκληση» στον/στην ακροατή/ακροάτρια να εγκαταλείψουν την αρχική τους άποψη («θέση») και να κινηθούν προς την θέση του/της ομιλητή/ομιλήτριας. Το αρχικό αυτό κίνητρο δεν προβλέπει βέβαια όλες τις σημασιολογικές και πραγματολογικές ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τις διαφορετικές δομές με το *έλα*, όπως δείχνουμε στην ενότητα 3.

[5] Ο όρος εδώ χρησιμοποιείται σύμφωνα με τη διευρυμένη έννοια και την κατηγοριοποίηση των Fillmore et al. (1988).

αυτή την ανάλυση θα υποστηρίξουμε επίσης ότι οι διαλογικές αυτές γραμματικές δομές οργανώνονται προτυπικά και στο επίπεδο κάθε δομής ξεχωριστά και στο επίπεδο του δικτύου όλων των δομών της αμφισβήτησης. Επιπλέον δείχνουμε ότι καθεμία από τις δομές αυτές επιτελεί γλωσσικές πράξεις που είναι συμβατικά συνδεδεμένες με συγκεκριμένα μορφοσυντακτικά και προσωδιακά χαρακτηριστικά. Σε κάθε περίπτωση αναγνωρίζουμε το συνθετικό μέρος της σημασίας τους, ενώ παράλληλα επισημαίνουμε τις ιδιαίτερες, μη προβλέψιμες ιδιότητές τους.

3. Οι δομές του *έλα* της αμφισβήτησης

3.1. Δεδομένα και μεθοδολογία της έρευνας

Τα δεδομένα της παρούσας μελέτης αντλήθηκαν από το GkWaC (Greek Web as Corpus) μέσω της μηχανής αναζήτησης Sketchengine (www.sketchengine.co.uk) και περιλαμβάνουν κείμενα από το διαδίκτυο, κυρίως ιστολόγια (blogs), αλλά και ιστοσελίδες οργανισμών και κυβερνητικών ιστοσελίδων. Πρόσθετα δεδομένα από φύλλα εφημερίδων, λογοτεχνικά κείμενα, και πρακτικά της Βουλής αντλήθηκαν από τον ΕΘΕΓ (http://hnc.ilsp.gr/en/) μέσω της ενσωματωμένης μηχανής αναζήτησης. Και τα δύο σώματα κειμένων ερευνήθηκαν μεταξύ 2012 και 2013. Δεδομένης της χρήσης των υπό εξέταση εκφράσεων στον ανεπίσημο και καθημερινό λόγο, τα περισσότερα δεδομένα αντλήθηκαν από το GkWaC, κυρίως από ιστολόγια, τα οποία βεβαίως χαρακτηρίζονται από το ύφος προφορικού λόγου. Η επιλογή αυτή ήταν υποχρεωτική, δεδομένου ότι δεν υπήρχαν, και μέχρι σήμερα δεν υπάρχουν, σώματα προφορικού λόγου της Ελληνικής με αντίστοιχη μηχανή αναζήτησης πολυλεκτικών συνδυασμών.

Πιο συγκεκριμένα, έγινε επιλογή τυχαίου δείγματος 50 παραδειγμάτων από την κάθε δομή, *έλα, έλα τώρα, έλα ντε, έλα που*, τα οποία επισημειώθηκαν για τις εξής κατηγορίες: α) το είδος της πρότασης και τη λεκτική πράξη που επιτελεί το εκφώνημα που προηγείται, β) το είδος της πρότασης και τη λεκτική πράξη που επιτελεί η πρόταση που εισάγεται με καθεμία από τις εκφράσεις αυτές, γ) το είδος κειμένου (διαλογικό ή μονολογικό) στο οποίο εμφανίζεται καθεμία από τις δομές, δ) χαρακτηριστικές λεξικές επιλογές που προηγούνται ή έπονται της κάθε δομής και ε) μορφοσυντακτικά και επιτονιστικά στοιχεία που είναι συμβατά ή χαρακτηρίζουν αποκλειστικά κάθε δομή. Τα επιτονιστικά στοιχεία έχουν ελεγχθεί πειραματικά και παρουσιάζονται λεπτομερώς στο Nikiforidou et al. (2014).

Αν και τα αποτελέσματα των εμπειρικών δεδομένων επιδέχονται περαιτέρω στατιστική επιβεβαίωση, παρατηρήσαμε σαφή (αριθμητικό) συσχετισμό μεταξύ των διαφόρων πραγματολογικών, κειμενικών, προσωδιακών και μορφοσυντακτικών παραγόντων και της εμφάνισης συγκεκριμένων δομών του *έλα*. Ο συσχετισμός αυτός αναδεικνύει με τη σειρά του σαφείς τάσεις και προτιμήσεις, που αξίζει να διερευνηθούν περισσότερο. Κατ' ελάχιστον η ανάλυση μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι τα συμπεράσματα δεν βασίζονται σε προσωπική διαίσθηση ή σε αυθαίρετες ερμηνείες των σχετικών παραδειγμάτων, δεδομένου μάλιστα ότι η εκάστοτε πρόθεση του ομιλητή δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί με ασφαλή και αναπαράξιμο τρόπο. Αντίθετα, ελέγχουμε υποθέσεις σχετικά με τη σημασία και τη λειτουργία των εκφράσεων αυτών με βάση απτά και μετρήσιμα στοιχεία του γλωσσικού περιβάλλοντος. Αν και οι κλασικές γραμματικές της γλώσσας (π.χ. Τζάρτζανος 1963: 25-27) θεωρούν ότι αυτές οι χρήσεις του *έλα* βρίσκονται σε ελεύθερη εναλλαγή και εκφράζουν γενικά κι αόριστα τη διάθεση του/της ομιλητή/ομιλήτριας, η παρούσα μελέτη δείχνει ότι οι υπό εξέταση δομές χαρακτηρίζονται μεν συνολικά από συγκεκριμένη μορφοσύνταξη και από μια γενική πραγματολογική λειτουργία (της αμφισβήτησης), που αιτιολογούν τη συμπερίληψή τους σε μια οικογένεια σχετικών δομών, συγχρόνως δε καθεμία από αυτές χαρακτηρίζεται από

ιδιοσυγκρασιακά στοιχεία του γλωσσικού περιβάλλοντος τα οποία ευνοούν την εμφάνισή της στον λόγο.

3.2. Οι δομές *έλα, έλα τώρα, έλα (μου) ντε, έλα που*

3.2.1. Η δομή του σκέτου έλα

Το εκφώνημα που εισάγεται με το *έλα* έχει τη μορφή ανεξάρτητης πρότασης, όπως στο (6):

> (6). – Για να λέμε και του στραβού το δίκιο πάντως, η Σαρλίζ είναι ταλεντάρα.
> – *Έλα* ρε παιδιά … πού είδατε το ταλέντο της Θερόν στη συγκεκριμένη ταινία; (GkWaC 18598)

Στο παράδειγμα αυτό το εκφώνημα που εισάγεται με το *έλα* επιτελεί τη λειτουργία της αμφισβήτησης της λεκτικής πράξης της δήλωσης (stating) που επιτελεί η προηγούμενη πρόταση. Μπορούμε όμως να υποθέσουμε ότι η αμφισβήτηση αφορά και στη λογική πρόταση που εκφράζει ο προηγούμενος ομιλητής, δηλαδή την αλήθεια της πρότασης «η Σαρλίζ είναι ταλεντάρα», και μάλιστα χρησιμοποιώντας μια ρητορική ερώτηση. Σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν είναι σαφής ο διαχωρισμός μεταξύ δήλωσης και βεβαίωσης της αλήθειας. Ωστόσο, θα υποστηρίξουμε την άποψη ότι το *έλα* στοχοποιεί γενικότερα τη λεκτική πράξη που προηγείται, διότι, ενώ υπάρχουν δεδομένα που σαφώς δείχνουν μόνο αμφισβήτηση λεκτικής πράξης, όπως το (7) παρακάτω, δεν υπάρχουν αντίστοιχα παραδείγματα που δείχνουν αποκλειστικά αμφισβήτηση λογικής πρότασης.

> (7) – Τι βλέπεις;
> – Βλέπω … βλέπω … βλέπω εσένα παντού.
> – *Έλα* αηδίες, τετριμμένο, μπανάλ, πες ότι βλέπεις κάτι άλλο … (GkWaC 323)

Είναι σαφές ότι ο ομιλητής του εκφωνήματος με το *έλα* σχολιάζει την κοινοτοπία, και όχι την αλήθεια, του ισχυρισμού του συνομιλητή του και τον προτρέπει *να πει* κάτι άλλο, δηλαδή να προβεί σε άλλη λεκτική πράξη.

Εκτός από την παραπάνω πραγματολογική του λειτουργία, το *έλα* έχει και διαδικαστικό (procedural) ρόλο στο λόγο, με την έννοια ότι καθοδηγεί τον ακροατή στην ερμηνεία του περικειμένου, όπως φαίνεται και στο παράδειγμα (8):

> (8) Είχα σοβαρές ασχολίες, σοβαρές για την ψυχική μου υγεία εννοώ … *έλα,* δε θέλω κακίες, κάτι έχει μείνει από ψυχική υγεία … (GkWaC 11779)

Όπως φαίνεται και στα παραδείγματα (5)-(7), στις δομές αμφισβήτησης το *έλα* δεν εμφανίζεται μόνο σε αρχή πρότασης, αλλά παράλληλα εισάγει και νέα συνομιλιακή συμβολή στο διάλογο (είναι δηλαδή «turn initial»). Ακόμη και όταν το *έλα* εμφανίζεται σε ένα αφηγηματικό, μονολογικό κείμενο, επιβάλλει το διαλογικό του χαρακτήρα υπαινισσόμενο την ύπαρξη ενός προϋπάρχοντος εκφωνήματος άλλου, φανταστικού συνομιλητή, όπως στο (8), που προέρχεται από μονολογικό κείμενο. Στο παράδειγμα αυτό η πρόταση που εισάγει το *έλα* δημιουργεί το υπονόημα «Δεν έχεις ψυχική υγεία» ως δήλωση ενός φανταστικού συνομιλητή, το οποίο στη συνέχεια αμφισβητεί ως κακεντρεχές, ενώ ταυτόχρονα προσδίδει διαλογική ερμηνεία στο μονόλογο. Επομένως, το *έλα* σε αυτή την περίπτωση καθοδηγεί τον ακροατή του (8) να ανακτήσει αυτό το υπονόημα ώστε να ερμηνεύσει το περικείμενο αποκαθιστώντας τη συνεκτικότητα του λόγου σε αυτό το σημείο.

Ένα στοιχείο που συχνά χαρακτηρίζει το *έλα* της αμφισβήτησης είναι η κλητική των ονοματικών φράσεων που ακολουθούν και αναφέρονται στο συνομιλητή, όπως στο (6) παραπάνω. Γενικότερα, οι κλητικές δεν αποτελούν μέρος πρότασης, αλλά, με την μορφολογία τους σε ενικό ή πληθυντικό, δίνουν πληροφορίες για τον συνομιλητή ή τους συνομιλητές αντίστοιχα. Το ενδιαφέρον είναι ότι σε παραδείγματα όπως το (6) ο/η ομιλητής/ομιλήτρια, ενώ απευθύνεται σε πλέον του ενός συνομιλητές, χρησιμοποιεί τον ενικό της προστακτικής. Αν και ο πληθυντικός της προστακτικής είναι εξίσου αποδεκτός εδώ, το γεγονός ότι δεν εμφανίζεται σε αυτό το περιβάλλον στα σώματα κειμένων δείχνει ότι το *έλα* είναι πλέον έκφραση επιφωνηματικής αμφισβήτησης, δηλαδή μόριο που εισάγει συμβατικά τη λεκτική πράξη της αμφισβήτησης στο λόγο. Ο ισχυρισμός αυτός ενισχύεται και από παραδείγματα όπως το (9), όπου το *έλα* ακολουθείται από κλητική χωρίς την παρουσία άλλης πρότασης ή, γενικότερα, άλλου περικειμένου που θα ενίσχυε τη λεκτική πράξη της αμφισβήτησης:

(9) – Δεν ξέρω τι θέσεις έχει, αλλά βαρέθηκα τους κνίτες με τη μιζέρια τους και τα έντεχνά τους. Δεν ξέρω αν οι άλλοι είναι καλύτεροι, πάντως είναι πιο λίγοι.
– Μπράβο, παιδί μου. Και εις ανώτερα.
– *Έλα* ρε μάνα …
– Πώς μιλάς έτσι; Πού είσαι; Σε πορεία πάλι; (GkWaC 1067)

Η μονολεκτική επιφωνηματική αμφισβήτηση από τον νεαρό απευθύνεται στο ειρωνικό επιφώνημα της μητέρας του. Τέτοια παραδείγματα δείχνουν ότι η πράξη της αμφισβήτησης εκφράζεται πλέον συμβατικά με το *έλα*, αφού η μόνη δυνατή ερμηνεία εδώ είναι αναμφίβολα η αμφισβήτηση της λεκτικής πράξης που προηγείται. Η παρατήρηση αυτή εγείρει το εύλογο ζήτημα της λεξικής πολυσημίας του *έλα*, στο οποίο θα επιστρέψουμε παρακάτω (βλ. 4.1).

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι η απουσία άρνησης, η εισαγωγή νέας συνομιλιακής συμβολής, η σταθερή (άκλιτη) μορφή της λέξης ακόμα και με περισσότερους του ενός ακροατές και η απομάκρυνση από τη συμβατική λεκτική πράξη που επιτελεί η προστακτική, με παράλληλη συμβατικοποίηση της πράξης της αμφισβήτησης, στηρίζουν την υπόθεση ότι αυτός ο τύπος όχι μόνο έχει απομακρυνθεί από τη ρηματική κατηγορία, αλλά επέχει θέση μορίου στο λόγο με εξειδικευμένη λειτουργία σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Παράλληλα, επιτελεί μια επιφωνηματική λειτουργία, όπως έχει ήδη σημειωθεί σε έγκυρες γραμματικές της ελληνικής (βλ. Τζάρτζανος 1963, Τριανταφυλλίδης 1979, Σετάτος 1993), οι οποίες υπόρρητα απηχούν τις μορφοσυντακτικές και σημασιο-πραγματολογικές επισημάνσεις μας. Ειδικότερα, η πρόταση με *έλα* πληροί μερικά τουλάχιστον κριτήρια των επιφωνηματικών προτάσεων σύμφωνα με τη βιβλιογραφία: καθορίζεται δεικτικά από πρόσωπο (τον ομιλητή) και χρόνο (τώρα) (βλ. Wilkins 1992, Michelis & Lambrecht 1996), ενώ εκφράζει την έντονη συναισθηματική εμπλοκή του ομιλητή, σε αντίθεση με την έκφραση κρίσης που σηματοδοτεί η δηλωτική πρόταση σχετικά με ένα γεγονός (Sadock & Zwicky 1985).[6] Η επιφωνηματική λειτουργία του *έλα* ενισχύεται και από τα πειραματικά δεδομένα (βλ. Nikiforidou et al. 2014: 687-692) που δείχνουν ότι όλες οι υπό εξέταση δομές (εκτός από μία, βλ. 3.2.3) χαρακτηρίζονται από πτωτικό επιτονισμό, που χαρακτηρίζει τις επιφωνηματικές εκφράσεις όλων των ευρωπαϊκών γλωσσών (βλ. Wells 2006: 59-61).

[6] Για μία μινιμαλιστική προσέγγιση των επιφωνηματικών εκφωνημάτων, βλ. Trotzke & Giannakidou 2024.

3.2.2. Η δομή έλα τώρα

Όπως και το *έλα* της αμφισβήτησης, έτσι και το *έλα τώρα* μορφοσυντακτικά λειτουργεί ως μόριο αμφισβήτησης παρά ως ρήμα. Συγχρόνως είναι η μόνη δομή που απαντά και στο β' πληθυντικό πρόσωπο, *ελάτε τώρα*, είτε επειδή απευθύνεται σε περισσότερους του ενός ακροατές (10), είτε για λόγους ευγένειας (11):

(10) – Όχι, δεν είχε κούνιες στο δάσος, αλλά η δικιά σας δεν διαμαρτυρήθηκε (δεν έχετε δει πιο καλόβολο κακομαθημένο!)
– *Ελάτε τώρα*, μην γκρινιάζετε, η επόμενη εξόρμηση στην παιδική χαρά είναι κοντά! (GkWaC 95647)

(11) – Θα πρέπει να είναι κανείς τυφλός για να μην βλέπει ότι για σας παράτησα ότι είχα και δεν είχα, ότι θα έδινα και τη ζωή μου για χάρη σας.
– *Ελάτε τώρα.* Γνωρίζετε πολύ καλά ότι είμαι άνθρωπός σας μέχρι το μεδούλι.
– Πάψε επιτέλους να μου μιλάς σε αυτό τον εμετικό πληθυντικό! (GkWaC 93954)

Όπως έχουν δείξει τα πειραματικά δεδομένα, διαφοροποιητικό στοιχείο μεταξύ της κυριολεκτικής χρήσης του *έλα/ελάτε τώρα* και της επιφωνηματικής/αμφισβητητικής είναι ο επιτονισμός (βλ. Nikiforidou et al. 2014: 687-692), ενώ κατά τα λοιπά το πρώτο είναι αυστηρά καθοδηγητικό και δηλωτικό κίνησης, το δεύτερο αμφισβητεί το προηγούμενο εκφώνημα, όπως δείχνουν και τα παραδείγματα. Η διαφοροποίηση τώρα του *έλα/ελάτε τώρα* από τα υπόλοιπα μέλη της κατηγορίας των επιφωνηματικών δομών με *έλα* της αμφισβήτησης τεκμηριώνεται από την περαιτέρω εξειδίκευση της δομής αυτής στο πραγματολογικό επίπεδο: Η εξέταση των δεδομένων (κατά μεγάλη πλειοψηφία) δείχνει ότι η λεκτική πράξη που προηγείται της συγκεκριμένης δομής είναι αυτή της έκφρασης παραπόνου ή κατηγορίας. Συγκεκριμένα, από τα 50 *έλα τώρα* του δείγματος που εξετάστηκε, στα 42 αναμφισβήτητα προηγείται παράπονο ή κατηγορία. Όπως δείχνουν και τα παραδείγματα (10) και (11), με το *έλα/ελάτε τώρα* ο/η ομιλητής/ομιλήτρια απορρίπτουν το δικαίωμα του παραπόνου του συνομιλητή τους. Στο (10) μάλιστα ο ομιλητής ρητά χαρακτηρίζει το προηγούμενο εκφώνημα ως παράπονο («μην γκρινιάζετε»). Επομένως, όπως και οι άλλες δομές του *έλα*, το *έλα τώρα* αμφισβητεί την καταλληλότητα της λεκτικής πράξης που προηγείται. Επιπρόσθετα, όμως, δημιουργεί συμβατική προσδοκία ότι η λεκτική πράξη που προηγείται είναι η έκφραση παραπόνου ή κατηγορίας. Αυτή η προσδοκία είναι εμφανής και στο παράδειγμα (12):

(12) – Τόσα χρόνια μεγάλωσαν με τη μάνα τους, ένας θεός ξέρει τι τους έχει πει γι' αυτόν. Θα πιστεύουν ότι ο Αργύρης είναι κανένα τέρας με κέρατα!
– Κέρατα;
– *Έλα τώρα* κι εσύ … μου ξέφυγε … (GkWaC 92855)

Στο παράδειγμα αυτό είναι σαφές ότι αν και το εκφώνημα *Κέρατα;* επιδέχεται διάφορες ερμηνείες (π.χ. ο συνομιλητής μπορεί να μην άκουσε καλά τη λέξη και την επαναλαμβάνει για επιβεβαίωση, ή αμφισβητεί την καταλληλότητά της σε αυτή την περίπτωση), ο/η ομιλητής/ομιλήτρια την εκλαμβάνει ως παράπονο/κατηγορία και απολογείται.

Δεδομένης της συστηματικής σχέσης του *έλα τώρα* με παράπονο ή κατηγορία και του υπονοήματος που δημιουργείται («σταμάτα, κόφτο»), θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το *τώρα* κάνει μια προβλέψιμη σημασιολογική συμβολή, την προτυπική του δεικτική σημασία («αμέσως, αυτή τη στιγμή»). Παρόλα αυτά ο συνδυασμός παραμένει ιδιωματικός (συνιστά δηλαδή ιδιαίτερη γραμματική δομή) εφόσον στο περιβάλλον αυτό το *τώρα* δεν μπορεί να αντικατασταθεί από άλλες συνώνυμες εκφράσεις (*αμέσως, αυτή*

τη στιγμή) διατηρώντας τη σημασία της αμφισβήτησης. Στο πλαίσιο της Γραμματικής των Δομών θα λέγαμε, επομένως, ότι πρόκειται για συνθετική ερμηνεία, που όμως καθορίζεται από τη συγκεκριμένη δομή, *εντός της οποίας* είναι αναγνωρίσιμη η βασική δεικτική σημασία του *τώρα*.

3.2.3. Η δομή έλα (μου) ντε

Το *έλα* σε αυτή τη δομή συνδυάζεται με το *ντε*, που χαρακτηρίζεται ως μόριο ανεπίσημου λόγου με παραινετική σημασία και συναισθηματική χροιά, επιτατικό της σημασίας της προηγούμενης λέξης, συνήθως προστακτικής έγκλισης (Μπαμπινιώτης 2002). Ως επιφωνηματικό, διαλογικό και εναρκτικό συνομιλιακής συμβολής αποτελεί ενιαία προσωδιακή ενότητα, σαφώς διαχωρισμένη από το υπόλοιπο εκφώνημα. Αυτό πιστοποιείται από τη συστηματική χρήση σημείων στίξης στα σώματα κειμένων, όπως θαυμαστικά, τελείες ή πολλαπλές τελείες δηλωτικές παράλειψης ή αποσιωπoίησης. Δεδομένου ότι τα προς εξέταση δεδομένα προέρχονται κυρίως από ιστολόγια και εφαρμογές ανταλλαγής μηνυμάτων (chat rooms) και άρα αναπαριστούν ανεπίσημο καθημερινό λόγο, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ομιλητές χρησιμοποιούν τα σημεία στίξης για να σηματοδοτήσουν την παραγωγή ενός προσωδιακά ανεξάρτητου επιφωνήματος. Όπως φαίνεται και στο παράδειγμα που ακολουθεί, μεταξύ του *έλα* και του *ντε*, συχνά εμφανίζεται η γενική προσωπική σε α’ πρόσωπο («ασθενής» κλιτική μορφή) της αντωνυμίας:

> (13) – Κάποιος πρέπει να αποδείξει πως αν δεν βάλεις τον ήλιο, τον αέρα, το νερό και τη γη ισότιμους συνεταίρους, θα σπάσουμε τα μούτρα μας. Ποιος θα το αποδείξει αυτό μαθηματικά;
> – *Έλα μου ντε*, ποιος; Η αμερικάνικη οικονομία έχει πάθει πλάκα με τη νέα κατάσταση. (GkWaC 93212)

Η παρουσία της προσωπικής αντωνυμίας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εδώ. Πρώτον, τεκμηριώνει τη σημασιολογική αφετηρία της εξέλιξης της αμφισβητητικής λειτουργίας του *έλα* από τη δεικτική σημασία της ρηματικά εκφρασμένης κίνησης προς τον ομιλητή και τη σαφή, αλλά συνάμα περιττή, αναφορά στο τέρμα της κίνησης με την αντωνυμία, όπως φαίνεται και στο (14) παρακάτω:

> (14) – *Έλα μου* δω να ξαπλωθείς και μην μου φέρνεις άλλα. (GkWaC 75247)

Ο/η ομιλητής/ομιλήτρια στο (14) προτρέπει τον/την ακροατή/ακροάτρια να κινηθεί προς τη θέση του/της, όπως και στην αμφισβητική χρήση καλεί τον/την ακροατή/ακροάτρια να μετακινηθεί προς τη δική του άποψη (βλ. και υποσημείωση 4). Δεύτερον, το *έλα μου ντε* είναι η μόνη περίπτωση στις υπό εξέταση δομές όπου εμφανίζεται η γενική προσωπική στην έκφραση της αμφισβήτησης, ενισχύοντας έτσι την έδραση στον ομιλητή που χαρακτηρίζει τις επιφωνηματικές χρήσεις (βλ. Michaelis & Lambrecht 1996). Ενδεχομένως το γεγονός αυτό συνδέεται με το ότι το *έλα μου ντε* δεν εκφράζει αμφισβήτηση απευθείας, αλλά ο ομιλητής επί της ουσίας συμφωνεί με την αμφισβήτηση που εξέφρασε ο προηγούμενος ομιλητής (και ακροατής), δηλαδή εδώ πρόκειται για αμφισβήτηση «δι’ αντιπροσώπου». Σε αυτή την περίπτωση φαίνεται ότι η γενική προσωπική εμφατικά δεσμεύει τον ομιλητή να υιοθετήσει την άποψη (αμφισβήτηση) του προηγούμενου ομιλητή. Επομένως, η δι’ αντιπροσώπου επιτέλεση της λεκτικής πράξης της αμφισβήτησης είναι το ιδιαίτερο πραγματολογικό στοιχείο της συγκεκριμένης δομής.

Ένα άλλο στοιχείο που διαφοροποιεί την παρούσα δομή από τις άλλες είναι οι συνθήκες του περικειμένου στο οποίο εμφανίζεται. Όπως φαίνεται και στο (13), όπως και στα 38 από τα 50 παραδείγματα του δείγματος, το εκφώνημα που προηγείται είναι

μια ρητορική ερώτηση, την οποία ο ομιλητής του *έλα μου ντε* απηχεί, και μάλιστα με τον ίδιο ερωτηματικό επιτονισμό που χρησιμοποίησε ο προηγούμενος ομιλητής για να αμφισβητήσει μια αλήθεια, ιδέα ή πρόταση που μπορεί να ανακληθεί από το ευρύτερο περιβάλλον της συζήτησης. Η απήχηση της ρητορικής ερώτησης είναι εμφανής στο (13), όπου ο ομιλητής του *έλα μου ντε* επαναλαμβάνει και την ερωτηματική αντωνυμία του προηγούμενου ομιλητή, ο οποίος με την ερώτησή του αμφισβητεί την επιλογή της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης.

3.2.4. Η δομή έλα που*: Επέκταση του δικτύου*

Η δομή αυτή διαφοροποιείται από τις προηγούμενες αφού είναι η μόνη που εμφανίζεται κατά μεγάλη πλειοψηφία σε μονολογικά, αφηγηματικά κείμενα κι επομένως δεν εισάγει συνομιλιακή συμβολή, ενώ δεν απαντά ως ανεξάρτητο επιφώνημα (*έλα που!...*). Για το λόγο αυτό θεωρούμε ότι συνιστά «επέκταση του δικτύου» (stretching the blueprint) των *έλα* δομών, όπως ο όρος αυτός περιγράφεται στο Fried & Östman (2004). Τα χαρακτηριστικά αυτά φαίνονται στο παράδειγμα (15):

> (15) Θα μπορούσα τότε να γίνω πλούσιος και να έχω τελειώσει για πάντα. *Έλα που* δεν είναι που με απασχολεί. Είμαι ξετρελαμένος με αυτό που κάνω και δεν σκοπεύω να αλλάξω. (GkWaC 40889)

Χρειάζεται άρα να εξετάσουμε πώς η δομή αυτή ανταποκρίνεται στα δύο βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν όλες τις προηγούμενες δομές, συγκεκριμένα αν επιτελεί την πράξη της αμφισβήτησης και αν έχει διαλογικό χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό ενδιαφέρει η συμβολή του συνδέσμου *που*, ο οποίος έχει ιδιαίτερα συνδεθεί με δευτερεύουσες προτάσεις γεγονοτικής σημασίας (βλ. Χρηστίδης 1986, Nicholas 1999, Nikiforidou 2006), όπως στο (16):

> (16) – Έλα καμάρι μου, μέχρι το κονάκι της αρχόντισσας. Για *έλα που* σε θέλουμε! (GkWaC 12982)

Στο παράδειγμα αυτό το *που* εισάγει δευτερεύουσα επιρρηματική πρόταση που δηλώνει την αιτία μετά από την προστακτική του ρήματος κίνησης (βλ. Τζάρτζανος 1963, Χρηστίδης 1986). Επομένως σε επίπεδο μορφής, οι χρήσεις στο (15) και στο (16) διαφοροποιούνται βασικά από τον επιτονισμό (όπως και στην περίπτωση του κυριολεκτικού και αμφισβητικού *έλα τώρα*, βλ. Nikiforidou et al. 2014: 687-692). Κατ' αντιστοιχία με την επιτονική διαφορά αλλάζει και η συμβολή του συνδέσμου. Ενώ στο (16) εισάγει δευτερεύουσα πρόταση, στο (15) φαίνεται να εισάγει ανεξάρτητη πρόταση, αν και όχι σαφώς επιφωνηματική, που εκφράζει αντίθεση με το κείμενο που προηγείται. Ως προς αυτό το στοιχείο προσεγγίζει επομένως το συντακτικό περιβάλλον των άλλων δομών.

Συγχρόνως, το εκφώνημα που εισάγεται με το *έλα που* στο (15) εκφράζει μια ανατροπή ή αμφισβήτηση της «κανονικότητας» που περιγράφεται στην πρόταση που προηγείται και των «αναμενόμενων» προσδοκιών και συμπερασμάτων που δημιουργεί. Στα παραδείγματα από τα σώματα κειμένων η αμφισβήτηση αυτή ενισχύεται συχνά και από τη συνεμφάνιση αντιθετικών συνδέσμων, όπως οι *όμως* και *αλλά*, οι οποίοι συμβατικά σηματοδοτούν μια απρόσμενη εξέλιξη των γεγονότων, όπως στο (17):

> (17) Η υπόθεση αν η Σουλτάνα Γκατσιούδη ακολουθούσε το σύζυγό της, το μικρό γιο της, τους συγγενείς και τους φίλους στο στάδιο, παιζόταν μέχρι την τελευταία στιγμή. *Έλα όμως που* δεν άντεχε και μόνη στο σπίτι. (HNC 1483794)

Όπως ήδη αναφέραμε, το *έλα που* δεν εισάγει συνομιλιακή συμβολή, δεδομένου ότι εμφανίζεται σε αφηγηματικά, μονολογικά κείμενα. Επιπλέον, δεν συνοδεύεται ποτέ από κλητική ονομάτων. Τα στοιχεία αυτά δεν υποδεικνύουν φυσικά διαλογικότητα ανάλογη με αυτή που χαρακτηρίζει τις άλλες δομές αμφισβήτησης με το *έλα*. Ωστόσο, φαίνεται ότι η κατεξοχήν διαλογική λειτουργία των άλλων επιφωνηματικών δομών διαπερνά και την *έλα που*, η οποία εισάγει μια αμφισβήτηση προϋποθέτοντας κάποιο συνομιλητή στο ευρύτερο περιβάλλον. Στην περίπτωση των ιστολογίων, ιστότοπων και γενικότερα δημόσιων διαδραστικών περιβαλλόντων η ύπαρξη μακρινού ή φανταστικού συνομιλητή ισχύει ούτως ή άλλως. Αλλά και σε αφηγήσεις ενσωματωμένες σε μη διαδραστικά περιβάλλοντα (εκλαϊκευμένο επιστημονικό λόγο, μονολόγους από βιβλία κ.ά.), η διαλογική πραγματολογική χροιά της δομής *έλα που* ανακαλείται συμβατικά. Αυτό φαίνεται και από την αλλαγή του λόγου σε β’ πρόσωπο, που συχνά παρατηρείται στο κείμενο μετά τη συνομιλιακή συμβολή του *έλα που*, και από την εμφάνιση ερωτήσεων (προς τον φανταστικό συνομιλητή) σε κατά τα άλλα τριτοπρόσωπη αφήγηση, όπως π.χ. στο (18):

> (18) Είναι η μοναδική ιδιότητα που μπορεί να επικρατήσει βασικών ενστίκτων που υπάρχουν σε όλες τις μορφές ζωής**.** *Έλα όμως που* η νοημοσύνη έχει και μερικές θανατηφόρες παρενέργειες. Έρχεται σε αντίθεση με βασικά ένστικτα. Τι πιθανότητα επιβίωσης έχει ένα νοήμον ζώο όταν φτάσει να καταλάβει ότι στην πραγματικότητα είναι στιγμιαίο και σημειωτικό;

4. Συζήτηση και συμπεράσματα

4.1. Η προτυπική οργάνωση των δομών αμφισβήτησης με *έλα*

Ας ξεκινήσουμε με τους πίνακες 1-4 (απλοποιημένη μορφή των πινάκων στο Nikiforidou et al. 2014), που παρουσιάζουν περιληπτικά τα χαρακτηριστικά των τεσσάρων δομών με το *έλα* όπως συζητήθηκαν στην ενότητα 3.

Πίνακας 1: Η δομή του σκέτου *έλα*

Πραγματολογία	Κειμενικό είδος	Διαλογικό
	Συνομιλιακή οργάνωση	Αντίδραση σε προηγούμενο εκφώνημα, αρχή συμβολής
	Λειτουργική ποικιλία	Ανεπίσημο/οικείο
	Λεκτική πράξη συμβολής$_2$ (συμβολή του *έλα*)	Αμφισβήτηση της λεκτικής πράξης που προηγείται
Σύνταξη-Μορφολογία	Συμβολή$_2$ (συμβολή του *έλα*)	α. Μόριο + (κλητική) + κύρια πρόταση β. Μόριο + κλητική γ. Μόριο + Ø
		β’ ενικό
Επιτονισμός		Πτωτικός
Λήμμα		/ *έλα* /

Πίνακας 2: Η δομή *έλα τώρα*

Πραγματολογία	Κειμενικό είδος	Διαλογικό
	Συνομιλιακή οργάνωση	Αντίδραση σε προηγούμενο εκφώνημα, αρχή συμβολής
	Λειτουργική ποικιλία	Ανεπίσημο/οικείο
	Λεκτική πράξη συμβολής$_1$	Παράπονο/κατηγορία
	Λεκτική πράξη συμβολής$_2$ (συμβολή του *έλα*)	Αμφισβήτηση της λεκτικής πράξης που προηγείται
Σύνταξη-Μορφολογία	Συμβολή$_2$ (συμβολή του *έλα*)	α. Μόριο + (κλητική) + κύρια πρόταση β. Μόριο + κλητική γ. Μόριο + Ø
		β’ ενικό/πληθυντικό
Επιτονισμός		Πτωτικός
Λήμμα		/ *έλα τώρα* /

Πίνακας 3: Η δομή *έλα (μου) ντε*

Πραγματολογία	Κειμενικό είδος	Διαλογικό
	Συνομιλιακή οργάνωση	Αντίδραση σε προηγούμενο εκφώνημα, αρχή συμβολής
	Λειτουργική ποικιλία	Ανεπίσημο/οικείο
	Λεκτική πράξη συμβολής$_1$	Ερώτηση δυσπιστίας, ρητορική
	Λεκτική πράξη συμβολής$_2$ (συμβολή του *έλα*)	Αμφισβήτηση μέσω επανάληψης της λεκτικής πράξης της συμβολής$_1$
Σύνταξη-Μορφολογία	Συμβολή$_1$	Ερωτηματική Πρόταση
	Συμβολή$_2$ (συμβολή του *έλα*)	α. Μόριο + κύρια πρόταση β. Μόριο + Ø
		β’ ενικό
Επιτονισμός		Ερωτηματικός/ανοδικός
Λήμμα		/ *έλα (μου) ντε* /

Πίνακας 4: Η δομή *έλα που*

Πραγματολογία	Κειμενικό είδος	Μονολογικό
	Ρητορικό αποτέλεσμα	Επίκληση ακροατή
	Λειτουργική ποικιλία	Ανεπίσημο/οικείο
	Λεκτική πράξη του *έλα που* εκφωνήματος	Αμφισβήτηση της «κανονικής» πορείας των πραγμάτων – εισαγωγή «απροσδόκητου» περιεχομένου
Σύνταξη-Μορφολογία	Συμβολή$_2$ (συμβολή του *έλα*)	Μόριο + κύρια πρόταση
		β’ ενικό
Επιτονισμός		Πτωτικός
Λήμμα		/ *έλα που* /

Ο απλός αυτός φορμαλισμός υιοθετεί τη θεωρία των Γραμματικών Δομών, σύμφωνα με την οποία η μορφή είναι αδιαχώριστα και συμβατικά συνδεδεμένη με τη σημασία και την πραγματολογική λειτουργία (βλ. 1.3). Ένα πρώτο βασικό συμπέρασμα από την ανάλυση αυτή είναι ότι η πολυσημία/πολυλειτουργικότητα της λέξης *έλα* είναι συνάρτηση διαφορετικών παραγόντων μορφοσύνταξης, πραγματολογίας και κειμενικής οργάνωσης, η συστηματική συνύπαρξη των οποίων (όπως αποτυπώνεται στους πίνακες 1-4 για το *έλα* της αμφισβήτησης) αποτελεί την αντίστοιχη γραμματική δομή. Το *έλα* μπορεί από μόνο του να εκφράσει αμφισβήτηση (βλ. παραδείγματα 7 και 9), υποδεικνύοντας ότι, όπως το

κυριολεκτικό, το παραινετικό, το αναγνωριστικό και το *έλα* της αμφισβήτησης είναι άλλες σημασίες μιας πολύσημης λέξης. Η περιγραφή αυτή όμως υποτιμά το εύρος και την ποικιλία των παραγόντων που επηρεάζουν την ερμηνεία, κατ' ελάχιστον τα προσωδιακά χαρακτηριστικά, τη θέση στην πρόταση και στην συνομιλία και το είδος του κειμένου. Η σημασία της αμφισβήτησης και οι περαιτέρω εξειδικεύσεις της στις επιμέρους εκφράσεις δημιουργούνται και υπάρχουν μόνο μέσα σε αυτές τις δομές gestalt (όπως απεικονίζονται στους πίνακες), που επιτρέπουν μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση στην πολυσημία.

Σε σχέση με το θέμα της παρούσας εργασίας είναι επίσης σαφές ότι η αποτύπωση των σχετικών χαρακτηριστικών καθίσταται δυνατή μέσω της αναγνώρισης προτυπικής μορφής και λειτουργίας για την κάθε δομή. Για παράδειγμα, δεν ισχύει ότι όλα τα *έλα τώρα* αντιδρούν σε προηγούμενο παράπονο ή κατηγορία, ισχύει όμως ότι η συντριπτική τους πλειοψηφία στο τυχαίο δείγμα εμφανίζει αυτή την πραγματολογική εξειδίκευση. Ή, αν και δεν προηγείται πάντα ερώτηση (ρητορική ή μη) πριν από τα *έλα (μου) ντε*, αυτή είναι η σαφώς προτιμώμενη επιλογή για την προηγούμενη συνομιλιακή συμβολή. Η προτυπική απεικόνιση των αντίστοιχων δομών αντλεί κυρίως από τη συχνότητα εμφάνισης των χαρακτηριστικών αυτών και, όπως δείξαμε στις αντίστοιχες υποενότητες, έχει συμβατικοποιηθεί αρκετά ώστε να μπορεί να επιβάλλει την ερμηνεία σε περιπτώσεις ασάφειας (βλ. παράδειγμα 12 σε σχέση με το *έλα τώρα*) ή να εκφέρεται με τον ίδιο ερωτηματικό, ανοδικό επιτονισμό στην περίπτωση του *έλα (μου) ντε*, ακόμα και όταν δεν προηγείται ερώτηση. Με άλλα λόγια, η εφαρμογή προτυπικής ανάλυσης στη γραμματική επιτρέπει την αναγνώριση κανονικοτήτων και γενικεύσεων –στην παρούσα ανάλυση, την αναγνώριση γραμματικών δομών– που αλλιώς θα αγνοούνταν, ακριβώς επειδή υπάρχουν εξαιρέσεις. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η εφαρμογή προτυπικής ανάλυσης αφορά εδώ *διαλογικές* γραμματικές δομές, όπου και είναι αναμενόμενο να υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλομορφία αφού αφορούν το πεδίο των υπερπροτασιακών φαινομένων.[7] Ωστόσο, όπως φάνηκε από τη συζήτηση που προηγήθηκε, η συμβατικοποίηση των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών έχει προχωρήσει αρκετά ώστε ως σύνολο να συμβάλλουν με προβλέψιμο τρόπο στην επιτελούμενη λεκτική πράξη ή/και το είδος της πρότασης που προηγείται, τον επιτονισμό και τη σύνταξη (θέση κ.λπ.).

Αν κάθε επιμέρους δομή αμφισβήτησης αποτυπώνεται προτυπικά με τη μορφή που παρουσιάζεται περιληπτικά στους πίνακες 1-4, η προτυπική ανάλυση επεκτείνεται φυσικά και στην οργάνωση του δικτύου των δομών αυτών. Είναι προφανές ότι οι τέσσερεις δομές που συζητήσαμε εδώ συνδέονται μεταξύ τους με σχέση «οικογενειακής ομοιότητας» (family resemblance), αφού συνδέονται μέσω κοινών χαρακτηριστικών που όμως δεν εμφανίζονται οριζόντια σε όλες, ενώ παράλληλα καθεμία από αυτές χαρακτηρίζεται και από ιδιοσυγκρασιακά στοιχεία. Η εικόνα εμφανίζει με άλλα λόγια προτυπική δομή, με το πιο εύλογο προτυπικό μέλος να είναι η δομή του σκέτου *έλα*, όχι αναγκαστικά με βάση τη συχνότητα εμφάνισης, αλλά γιατί χαρακτηρίζεται από τα λιγότερα στοιχεία (λιγότερους περιορισμούς) που σε μεγάλο βαθμό περνούν και στις άλλες δομές. Στις περιπτώσεις αυτές η θεωρία των Γραμματικών Δομών αναγνωρίζει σχέση «μερικής κληροδότησης» (partial inheritance) μεταξύ των δομών ως μεθοδολογικό εργαλείο που επιτρέπει την αναγνώριση της προφανούς μορφικής και λειτουργικής σχέσης μεταξύ των διαφόρων *έλα* της αμφισβήτησης. Συγχρόνως, η σχέση της μερικής κληροδότησης επιτρέπει πιο γενικά την αποτύπωση της σχέσης μεταξύ ενός λειτουργικού πεδίου (στην περίπτωσή μας του πεδίου της αμφισβήτησης) και των

[7] Παρόλα αυτά και οι πιο «παραδοσιακές» γραμματικές δομές (που αφορούν την προτασιακή σύνταξη) αντιμετωπίζονται ως πρότυπα με δυνατότητες επέκτασης (βλ. 1.3). Για παράδειγμα, στην πρόταση *Τον παραίτησαν* εμφανίζεται ένας αντιγραμματικός ρηματικός τύπος σε μεταβατική δομή, που όμως είναι απόλυτα ερμηνεύσιμος και αποδεκτός κληρονομώντας τη σημασία της συνολικής δομής.

γραμματικών δομών που το εκφράζουν ή το «εξυπηρετούν». Μπορούμε π.χ. εύλογα να υποθέσουμε ότι δομές αμφισβήτησης με το *άντε* (και *άντε ρε, άντε τώρα*) ή το *άσε* (*άσε μας ρε*, κλπ.) ανήκουν στο ίδιο πεδίο επιφωνηματικής αμφισβήτησης με το δικό τους υποδίκτυο και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Η μη αναγνώριση τέτοιων σχέσεων, που γνωσιακά εδράζουν στην έννοια της προτυπικής οργάνωσης μιας κατηγορίας, θα είχε ως αποτέλεσμα την παραγνώριση της συγγένειας μεταξύ των δομών που συζητήσαμε εδώ, αλλά και άλλων, με προφανείς συνέπειες για την οργάνωση της γραμματικής πληροφορίας και εντέλει της διδασκαλίας της γραμματικής.

4.2 Λεκτικές πράξεις ως μέρος της γραμματικής δομής

Η αναγνώριση της λεκτικής πράξης που επιτελείται από κάποιο εκφώνημα (με όρους του Levinson 2013, action ascription) «εξαρτάται μερικώς από τη γλωσσική μορφή» (Couper-Kuhlen 2014: 636). Όπως υποστηρίζει η Couper-Kuhlen, οι ομιλητές/ομιλήτριες ερμηνεύουν (σωστά ή λανθασμένα) μία συνομιλιακή συμβολή (conversational turn) ως πρόταση, αίτηση ή προσφορά με βάση κυρίως το γλωσσικό τύπο που χρησιμοποιεί ο συνομιλητής/συνομιλήτρια. Υπάρχουν επομένως «προτιμώμενες» μορφές για την επιτέλεση μιας αίτησης (για την αγγλική αυτές είναι η προστακτική, θετική ή αρνητική), ή μιας προσφοράς (για την αγγλική, η ερωτηματική πρόταση ολικής αγνοίας που ρωτά για την ανάγκη/επιθυμία του ακροατή/ακροάτριας σε σχέση με μελλοντική πράξη) (Couper-Kuhlen 2014). Όπως καίρια παρατηρεί η Couper-Kuhlen, υπάρχουν αρκετές γλωσσικές επιλογές για την επιτέλεση αυτών των πράξεων, που όμως δεν απαντούν στη γλωσσική χρήση (όπως αυτή αποτυπώνεται στα σώματα κειμένων). Είναι επομένως εύλογο να συμπεράνουμε ότι η επιτέλεση δεν γίνεται με κατά τα άλλα κατάλληλες λέξεις και δομές που συνυπάρχουν ελεύθερα αλλά με ημιπαγιωμένους τρόπους. Η παρούσα μελέτη καταλήγει ακριβώς στο ίδιο συμπέρασμα για τις δομές αμφισβήτησης με το *έλα* της ελληνικής, δείχνοντας ότι κάθε συνδυασμός συνδέεται προνομιακά, αν όχι με διαφορετική λεκτική πράξη (αφού όλες εμπίπτουν στη γενική κατηγορία «αμφισβήτηση»), κατ' ελάχιστον με διαφορετικό τρόπο επιτέλεσης και μετρήσιμη πραγματολογική εξειδίκευση με προβλέψιμους περιορισμούς στο γλωσσικό περιβάλλον.

Η αρχική σύλληψη του Austin (1962) αναφερόταν σε θεσμικές λεκτικές πράξεις, όπως αυτές που επιτελούνται σε τελετές (π.χ. γάμους), δικαστικές διαδικασίες (π.χ. καταδίκες, αθωώσεις κ.λπ.), κ.ά., οι οποίες εκφράζονται με συγκεκριμένες γλωσσικές συμβάσεις, επιβεβλημένες για την επιτέλεση της θεσμικής πράξης. Ωστόσο, επειδή οι λεκτικές πράξεις δεν περιορίζονται στο θεσμικό λόγο, οι Austin (1962) και Searle (1969) επιχειρούν την κατηγοριοποίησή τους σε σχέση με την πρόθεση του/της ομιλητή/ομιλήτριας, π.χ. να δώσει μια εντολή, να υποσχεθεί κάτι, να δηλώσει το αποτέλεσμα μιας θεσμικής διαδικασίας κ.τ.λ. Δημιουργείται έτσι ένα δίπολο μεταξύ συμβατικότητας και προθετικότητας, που αντιστοιχεί σε ανάλυση των λεκτικών πράξεων ως κοινωνικών πράξεων ή ως νοητικών καταστάσεων. Εύστοχα όμως επιχειρηματολογεί ο Τσοχατζίδης (Tsohatzidis 1993: 237) ότι ακόμη και η κατηγορία των εκφραστικών λεκτικών πράξεων δεν δηλώνει αμιγώς τη νοητική κατάσταση/πρόθεση του ομιλητή. Λεκτικές πράξεις όπως η απολογία, οι ευχαριστίες και τα συγχαρητήρια είναι εγγενώς κοινωνικές πράξεις, που εξ ορισμού δεν εξαρτώνται από τις πεποιθήσεις ή τις σκέψεις του ατόμου που τις επιτελεί.[8]

Η υπόθεση ότι ενδέχεται να υπάρχει συστηματικός συσχετισμός μεταξύ των προσλεκτικών δυνατοτήτων των προτάσεων και των γραμματικών τους χαρακτηριστικών, αν και εμπειρικά ενδιαφέρουσα (βλ. Tsohatzidis 1994: 22), οδήγησε στην ατελέσφορη συντακτικο-σημασιολογική επιλογή της επιτελεστικής υπόθεσης (βλ.

[8] Ούτε όμως θεωρεί ότι οι νοητικές καταστάσεις/προθέσεις είναι κοινωνικά καθορισμένες.

π.χ., Sadock 1974) σύμφωνα με την οποία στη βαθύτερη δομή κάθε πρότασης υπάρχει ένα ρήμα που δηλώνει την προσλεκτική ισχύ της πρότασης αυτής. Για παράδειγμα, η βαθύτερη δομή του εκφωνήματος *θα σε πληρώσω αύριο* είναι «υπόσχομαι ότι θα σε πληρώσω αύριο», εφόσον ο ομιλητής ειλικρινά έχει τέτοια πρόθεση και αναλαμβάνει με την πρότασή του την ευθύνη της επιτέλεσης του προτασιακού περιεχομένου της. Η προσπάθεια αυτή κατέρρευσε εν όψει προτάσεων που είναι αμφίσημες ως προς την πράξη που επιτελούν και την πρόθεση του ομιλητή να προειδοποιήσει, να συμβουλεύσει, να εκφράσει την πεποίθηση ή εικασία του, π.χ. *θα βρέξει* (βλ. Fraser 1974). Η συμβατική σύνδεση των τριών ειδών προτάσεων –καταφατικών, ερωτηματικών και προστακτικών– με τρεις αντίστοιχες λεκτικές πράξεις όπως δηλώσεις, ερωτήσεις και προσταγές, αποτελεί μια ακόμη προσπάθεια συσχετισμού λεκτικών πράξεων και προτασιακής μορφής, που όμως υποχωρεί, καθώς καθεμία από αυτές τις γραμματικές δομές μπορεί να συνδέεται με διαφορετικές λεκτικές πράξεις.

Στο παρόν άρθρο, όπως αναφέραμε, συμπλέουμε με το συμπέρασμα της Couper-Kuhlen με τον επιπλέον στόχο να εντάξουμε τις κανονικότητες αυτές στη συντακτική θεωρία με πλαίσιο τη Γραμματική των Δομών. Ξεκινώντας από την αφετηρία της γλωσσικής μορφής εστιάσαμε στο ποια λεκτική πράξη επιτελείται συμβατικά από κάθε δομή, με την αντίστοιχη σύμβαση να αποτυπώνεται στα σχήματα που αναφύονται κατά πλειοψηφία μέσα από την αυθεντική γλωσσική χρήση στα σώματα κειμένων. Με την έννοια αυτή, συντασσόμαστε και με την άποψη στο Tsohatzidis (1993: 237) ότι τελικά οι περισσότερες λεκτικές πράξεις (αν όχι όλες) εμπεριέχουν και συμβατικό τμήμα, τουλάχιστον ως προς τη γλωσσική έκφραση. Και για να επανέλθουμε στον αρχικό προβληματισμό στη βιβλιογραφία (βλ. και 1.2), η σύμβαση αναδεικνύεται στα δεδομένα μας καθοριστικός παράγοντας. Αν πάρουμε για παράδειγμα τα *έλα* και *έλα τώρα*, που έχουν και κυριολεκτική χρήση, είναι σαφές ότι οι ομιλητές/ομιλήτριες γνωρίζουν και την κυριολεκτική και την αμφισβητική τους χρήση, αλλά, όπως παρατήρησε πολύ νωρίς ο Morgan, η πρώτη δεν φαίνεται να παίζει ρόλο στη δημιουργία της δεύτερης, είναι μάλλον λανθάνουσα («short-circuited implicature», κατά τον αρχικό όρο). Αν λάβουμε υπόψη τον διαφορετικό και χαρακτηριστικό επιτονισμό των αμφισβητικών χρήσεων και τους περιορισμούς στο είδος της πρότασης ή της λεκτικής πράξης της προηγούμενης συνομιλιακής συμβολής, οι αντίστοιχες γραμματικές δομές έχουν πλέον αποκτήσει τη δική τους μορφοσυντακτική (Kay 2004: 695-696), αλλά και φωνολογική υπογραφή. Και το συμπέρασμα που προκύπτει αβίαστα είναι ότι η συσχέτιση λεκτικών πράξεων και γλωσσικής μορφής πρέπει να γίνεται στο κατάλληλο επίπεδο γενίκευσης –ο συσχετισμός λεκτικών πράξεων και πολύ γενικών προτασιακών τύπων δεν είναι προφανώς επαρκής– που περιλαμβάνει και προσωδιακούς, και μορφοσυντακτικούς και λεξικούς παράγοντες. Αυτό ακριβώς επιτυγχάνεται με την Γραμματική των Δομών, που εντάσσει όλη τη σχετική πληροφορία στο συμβατικό σχήμα της εκάστοτε γραμματικής δομής.

Βιβλιογραφία

Akmajian, A. 1984. Sentence types and the form–function fit. *Natural Language and Linguistic Theory* 2, 1-23.

Antonopoulou, E, & Sifianou, M. 2003. Conversational dynamics of humor: The telephone game in Greek. *Journal of Pragmatics* 35, 741-769.

Austin, J. L. 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.

Boas, H. & Sag I. 2012. *Sign-Based Construction Grammar*. Stanford, CA: CSLI Publications.

Brugman, C. 1988. The syntax and semantics of HAVE and its complements. Ph.D. thesis, University of California, Berkeley.

Coleman, L. & Kay P. 1981. Prototype semantics: The English verb *lie*. *Language* 57(1), 26-44.

Couper-Kuhlen, E. 2014. What does grammar tell us about action? *Pragmatics* 24(3), 623-647.

Croft, W. 2001. *Radical Construction Grammar*. *Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Cruse, A. D. 1990. Prototype theory and lexical semantics. In S. Tsohatzidis (ed.) *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*. London: Routledge, 382-402.

Diessel, H. 2013. Construction Grammar and first language acquisition. In T. Hoffmann & G. Trousdale (eds) *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 347-364.

Ellis, N. 2006a. Language acquisition as rational contingency learning. *Applied Linguistics* 27(1), 1-24.

Ellis, N. 2006b. Selective attention and transfer phenomena in SLA: Contingency, cue competition, salience, interference, overshadowing, blocking and perceptual learning. *Applied Linguistics* 27(2), 1-31.

Ellis, N. C. 2012. What can we count in language, and what counts in language acquisition, cognition, and use? In S. T. Gries & D. S. Divjak (eds) *Frequency Effects in Language Learning and Processing*. Volume 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 7-34.

Fillmore, C. J., Kay, P. & O'Connor, M. C. 1988. Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case of *let alone*. *Language* 64 (3), 501-538.

Fraser, B. 1974. A partial analysis of vernacular performative verbs. In R. Shuy & C. J. Bailey (eds) *Toward Tomorrow's Linguistics*. Washington: Georgetown University Press, 139-158.

Fried, M. 2015. Construction grammar. In A. Alexiadou & T. Kiss (eds) *Syntax – Theory and Analysis. An International Handbook.* [Handbooks of Linguistics and Communication Science. 42]. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 974-1003.

Fried, M. & Östman J.-O. 2004. A thumbnail sketch of construction grammar. In M. Fried & J.-O. Őstman (eds) *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 11-86.

Fried, M. & Nikiforidou, K. (eds) 2025. *The Cambridge Handbook of Construction Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goldberg, A. E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago, IL: Chicago University Press.

Goldberg, A. E. 2006. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.

Goldberg, A. E. 2019. *Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Gries, S. T. 2025. Corpus linguistics and the cognitive/constructional endeavor. In M. Fried & K. Nikiforidou (eds) *The Cambridge Handbook of Construction Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 171-195.

Hoffmann, T. & Trousdale, G. (eds) 2013. *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

Kay, P. 2004. Pragmatic aspects of grammatical constructions. In L. Horn & G. Ward (eds) *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 675-700.

Kay, P., & Fillmore, C. J. 1999. Grammatical constructions and linguistic generalizations: The What's X Doing Y? construction. *Language* 75(1), 1-33.

Lakoff, G. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago/London: The University of Chicago Press.

Lambrecht, K. 1990. What, me worry? Mad Magazine sentences revisited. *Berkeley Linguistics Society* 16, 215-228.

Langacker, R. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. I: Theoretical Prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Langacker, R. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 2, Descriptive application*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Lehrer, A. 1990. Prototype theory and its implications for lexical analysis. In S. Tsohatzidis (ed.) *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*. London: Routledge, 368-381.

Levinson, S. C. 2013. Action formation and ascription. In J. Sidnell & T. Stivers (eds) *The Handbook of Conversation Analysis*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 103-130.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

McCawley, J. D. 1988. *The Syntactic Phenomena of English*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Mervis, C. & Rosch E. 1981. Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology* 32, 89-115.

Michaelis, L. A. & Lambrecht, K. 1996. Toward a construction-based theory of language function: The case of nominal extraposition. *Language* 72(2), 215-247.

Morgan, J. 1978. Two types of convention in indirect speech acts. In P. Cole (ed.) *Syntax and Semantics 9: Pragmatics*. New York: Academic Press, 261-280.

Nicholas, N. 1999. The story of pu. The grammaticalization in space and time of a Modern Greek complementizer. Ph. D. thesis, The University of Melbourne.

Nikiforidou, K. 2006. Subjective construal and factual interpretation in sentential complements. In A. Athanasiadou, B. Cornillie & C. Canakis (eds) *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 347-374.

Nikiforidou, K. 2025. Multimodality, conventionality and inheritance in dialogic constructions. In K. Nikiforidou & M. Fried (eds) *Multimodal Communication from a Construction Grammar Perspective*, 38-67. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Nikiforidou, K., Marmaridou, S. & Mikros, G. 2014. What's in a dialogic construction? A constructional approach to polysemy and the grammar of challenge. *Cognitive Linguistics* 25(4), 655-699.

Παυλίδου, Θ. 1995. Φατική επικοινωνία και φατικά στοιχεία. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 15, 710-721.

Rosch, E. 1973. Natural categories. *Cognitive Psychology* 4, 328-350.

Rosch, E. 1978. Principles of categorization. In E. Rosch & B. B. Lloyd (eds) *Cognition and Categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 27-48.

Σετάτος, Μ. 1993. Οι αναφωνήσεις στην κοινή νεοελληνική. *Ελληνικά* 43, 389-401.

Sadock, J. 1974. *Towards a Linguistic Theory of Speech Acts*. New York: Academic Press.

Sadock, J. & Zwicky, A. 1985. Speech act distinctions in syntax. In T. Shopen (ed.) *Language Typology and Syntactic Description*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 155-196.

Searle, J. R. 1969. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sweetser, E. E. 1990. *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Τζάρτζανος, Α. 1963. *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*. Τόμος Β'. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Τριανταφυλλίδης Μ. 1979. *Νεοελληνική Γραμματική: Αναπροσαρμογή της Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Trotzke, A., & Giannakidou, A. 2024. Exclamation, intensity, and emotive assertion. *Theoretical Linguistics* 51(1-2), 1-51.

Tsohatzidis, S. (ed.) 1990. *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*. London: Routledge.

Tsohatzidis, S. 1993. Emotional states and linguistic events: A study of conceptual misconnections. *Pragmatics and Cognition* 1, 229-243.

Tsohatzidis, S. 1994. (ed.) *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*. London & New York: Routledge.

Tsohatzidis, S. (ed.) 2007. *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning, and Mind.* Cambridge: Cambridge University Press.

Wells, J. C. 2006. *English Intonation. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wilkins, D. P. 1992. Interjections as deictics. *Journal of Pragmatics* 18(2-3), 119-158.

Winters, M. E. 1990. Towards a theory of syntactic prototypes. In S. Tsohatzidis (ed.) *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*. London: Routledge, 285-306.

Χρηστίδης, Α.-Φ. 1986. Το μόρφημα *που* σαν αναφορικός δείκτης. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 7, 135-148.